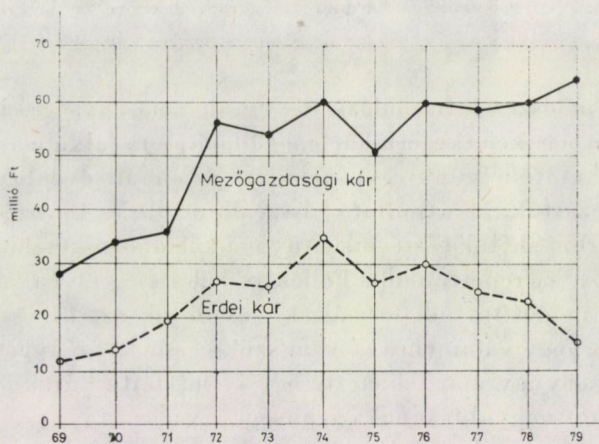

ERDEI VADKÁRBECSLÉSI ÚTMUTATÓ KÉSZÍTÉSÉNEK TAPASZTALATAI*

KÓHALMI TAMÁS

a mezőgazdasági tudományok (erdészet) kandidátusa, tanszékvezető egyetemi docens
Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron

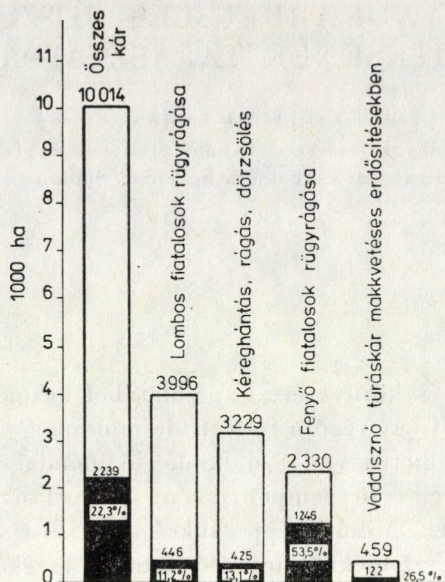
A vadállomány és környezete kapcsolatából korunkban megkülönböztetett kiemelésre került egy régóta tudott, de mindmáig vitatott súlyú és hatású tényező, a vadkár, mely a vadgazdálkodás ökonómiai és főként a vadászat társadalmi megítélésének is fő szempontjaként szerepel sok esetben, ami aligha mondható szerencsésnek. Mindenképp szükséges e kérdés objektív alapokról kiinduló rendezésének szándékát megvalósítani. A megközelítés sarokpontja a kár nagysága (1. ábra). Az eddig ismert adatok a mezőgazdasági károsítás

1. ábra. Vadkárok alakulása a '70-es években

vonatkozásában a kifizetett kártérítési összeget tartalmazzák, az erdei mennyiségi kár nyilvántartásának alapja pedig az „E” lapok erdőfelügyelőségi kitöltése. Az ERTI Erdővédelmi jelzőszolgálatja ugyancsak rendelkezik erdei vadkár-adatokkal, sőt mellettük — igen tanulságos, elgondolkodtató hatással — közli a védekezés mennyiségét, arányát is (2. ábra).

* Az 1982. február 24—25-i erdészeti és faipari tudományos ülésen elhangzott előadás.

2. ábra. ERTI Erdővédelmi jelzőszolgálat 17 éves (1962—1978) adataiból az 1 éves átlagos kármennyiség és védekezés

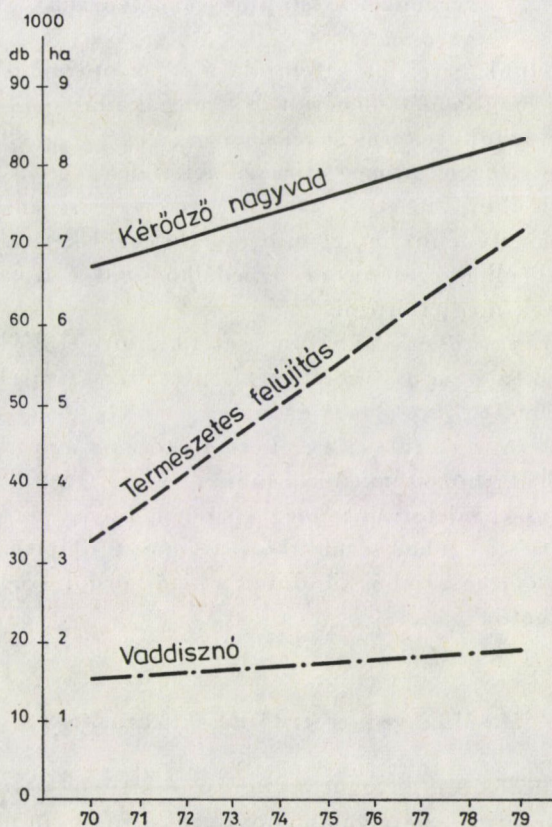
Miután e módszerek hasonlóak ugyan, de nem egységesek, az erdei fászarú növényzetben keletkezett kár megállapítására alkalmas metodika kidolgozása volt kutatóhelyünk egyik feladata az elmúlt években. E munkát a közelmúltban lezártuk, az útmutatót összeállítottuk, és bevezetését javasolva arra illetékes fórum elé terjesztettük. Anyaga különböző készültségi fokon számos testület előtt szerepelt, ahol a kollektív bölcsesség elvén, alkotó vitákban észrevételekkel módosították, formálták, javították ezt az összeállítást. Meg kell itt jegyezni, hogy valamennyi fórum szükségesnek, hiánypótlónak tartotta az útmutatót, mely így már felvetette egy — másfajta károk becslését tartalmazó — általános nagyobb munka szükségességét is.

A mezőgazdasági kultúrákban keletkező vadkár becslését jogszabály írja elő, térítésének menetét úgyszintén. Az itt felmerülő véleménykülönbségek forrása rendszerint abban kereshető, hogy az ismert mezőgazdasági természetbecslési eljárások — melyeket a kirendelt szakértők alkalmaznak — nem minden esetben tudják figyelembe venni a vadkár jellegzetes sajátosságait. Egy alkalmas módszer kidolgozása — ugyancsak általunk — folyamatban van, azonban a sürgető mindenképpen a jelenleg szóban forgó erdei útmutató, melynek ez ideig semmiféle jogi rendezettsége sincs.

Nem lett volna célszerű pénzügyi értékeléssel foglalkozni, mert ha a becsléssel naturáliáig eljutunk, innét mindenkor tovább lehet lépni az érvényes árszabályzatok alapján. Ez az elv tartamos időállóságot biztosít az útmutató-

nak. Nem érintettünk kártérítési elveket, így kimaradt az elviselhető kár meghatározása is, mivel ezek viszont a hiányzó, de remélhetőleg belátható időn belül megjelenő új vadászati törvény hatáskörébe tartozó kérdések.

Az összeállításához segítséget nyújtottak kollektívánk korábbi kutatási eredményei, alapvetőnek tekinthetjük a „Főbb állományalkotó fajok erdő-sítési hálózata és erdőnevelési modellje. MÉM Bp. 1976” összeállítást, ezenkívül a csehszlovákiai, osztrák és német kárbebecslési módszerekben is lehetett találni felhasználható motívumokat. Csak címszavakban, de érdemes megemlíteni a munka során vitát kiváltó pontokat, kérdéseket. Ilyenek voltak az egyes kárfokokozatok, osztályozások határértékei, a MÉM modelladatok alkalmazhatósága, a ma még nem látható, illetve nem mérhető minőségi romlások „előrevetítései”, de még az is sokáig élő vita tárgya volt, hogy a nagyvad milyen mértékben tartozik hozzá a természetes erdei ökoszisztémához, annak tagjaként, vagy csak eltérhető elemeként kell tekintenünk. E kérdések ma már java részben egységesen és megnyugtató módon értelmezetteké váltak.

3. ábra. Nagyvadállomány és természetes felújítás

Az anyag a korábbi kárbecslési metodikához képest egy új kárkép ismeretével bővült. Csoportosításában első helyen szerepel a természetes felújítások megakadályozása, illetve gátlása. A szakajtó meglehetősen sokat foglalkozott már korábban ezzel a kérdéssel és több elmélet egyenes és szoros összefüggést velt a természetes felújítások meghiúsulása és egyáltaláni csökkenése, valamint a nagyvadállomány felfutása között. Ha közelebbről megnézzük e problémát, érdekes képet kaphatunk (3. ábra), mely szerint a nagyvadállomány kétségtelen növekedése ellenére azonos időszakban több mint kétszeresére emelkedtek természetes felújításaink. Kétségtelen, hogy túltartott vadállomány helyenként e tekintetben érzékeny hátráltató tényezőt jelenthet, ezért mint kárképet és becslésre kerülő tételt az útmutatóban szerepeltettük a makktermés elfogyasztását.

A következőkben röviden tekintünk át, hogy az anyag miként határozza meg az egyes kárformák számbavételének módszerét.

I. Természetes felújítás akadályozása

Akkor beszélünk erről, ha a felújulást — az optimális időszakon belül meglevő elegendő magtermés ellenére (!) — megakadályozta az a körülmény, hogy a nagyvad a lehullott termést részben vagy egészben elfogyasztotta. Mivel a termés mennyiségén túl még csírázási feltételek, egyéb biotikus és abiotikus károsítások is okozói lehetnek a felújítás sikertelenségének, a vad szerepét csak akkor tudjuk értékelni, ha azt mintaterületekről kerítéssel kirekesztjük. Ezek területen való elhelyezését az erdőgazdálkodónak és a vadállomány kezelőjének közösen kell meghatározni.

A becslés során a következő három esetet különítettük el:

— Amennyiben a mintaterületen kívül a törzsszám eléri a vonatkozó modelladat kétszeresét, kárt nem mérünk.

— Ha csak a mintaterületen belül éri el a tőszám a megkívántat, szintén a kétszeres modelladathoz számítjuk a hiányt.

— Ha a mintaterületen sincs meg a modelladat kétszerese, akkor a számítás az elkerített és a szabad terület közötti hiányt állapítja meg.

A hiányzó csemeteszámból kiindulva a hiány erdőrészenként redukált területben kifejezhető.

II. Makkvetéses erdősitések károsítása

Az elvetett erdősitési anyagot a vaddisznó kitérja, a szarvas kikaparja. Több megfigyelés szerint szinte valamennyi vadfaj rágja a tölgycsemete gyökérfőjét, illetve gyökerét.

Becslésének kezdetekor meg kell állapítani, hogy kárral az egész terület érintett-e vagy csupán részben. A 100%-osan kipusztult foltokat ugyancsak külön számba kell venni.

Általános szempont, hogy a terület 5%-án el kell végezni a kárfelvételt. Ez soros vetésnél a sorok teljes hosszának 5%-ában értendő, egyébként pedig a területre vonatkozik. A mintavételeket az erdőrészletben egyenletes eloszlással kell eszközölni, lehetőleg a terület átlója mentén.

A sortávolság ismeretében kiszámítható az a minimális tőtáv, amely biztosítja az előírt darabszámot. E tőtávolság kétszeresét elérő hiányt már mérjük, feljegyezzük, és az összes mintaterületi sorhosszúsághoz arányosítva megkapjuk a hiány redukált területének %-át. Nem soros vetésnél mindezt értelemszerűen 1—1 ár mintaterület növényállományának számbavétele útján végezzük el.

III. Rügycsökkenés és hajtások rágaskára

Az erdősítések és a vad legelési magasságából még ki nem nőtt fiatalosok jellegzetes károsítása. Halmozódása, évenkénti ismétlődése esetén mennyiségi és minőségi kárt is okoz, elbokrosodáshoz, torzsaszerű csomók kialakulásához vezet.

Becslését az előzőhöz hasonlóan vagy a sorok, vagy a terület 5%-án végezzük el a következő módon. Az egyes károsított növényeket három fokozatban vesszük nyilvántartásba darabszám szerint, feljegyezzük ugyanitt az ép csemeték darabszámát is. Az egyedre ért károsítás fokozatai a következők:

Gyenge, ha van rágás, de megtalálható a vezérhajtás és van oldalág. Fenyőféléknél az oldalágak 70%-ának itt épnek kell lennie.

Közepes, ha fenyőnél a vezérhajtás ép, de az asszimiláló felületnek több mint 50%-a hiányzik. A lombos fajoknál az 50% feletti hiányba beletartozhat a csúcselhajtás is.

Erős, ha az a pusztuláshoz vezet, többször ismétlődően lerágott a gyökfőig. Jól sarjadzó fajoknál (akác, fűz, hazai nyár) ez a közepes fokozatúba tartozik.

Felvételünk kiértékelésénél a gyenge fokozatot csak megjegyezzük, de vele tovább nem számolunk. A közepes erőssé redukáljuk olyan módon, hogy a fenyőnél 0,5, a lombos fajoknál 0,3, a jó sarjadzóképeségűeknél pedig 0,1 szorzót alkalmazunk. Számításunk eredményeként a kár redukált területben kimutatható.

IV. Kéreghántás, rágás és dörzsölés

Hántáskor a kérődző nagyvadfajok metszőfogakkal — alulról felfelé — gyaluszerűen sebzik a törzset, rágáskor apró harapásokkal szedik le a palást felületét. A dörzsölés a szarvasfélék agancstisztítási idejének jellegzetes káro-

sítása. Ekkor az állat az agancsról fához való nyomással-dörzsöléssel szedi le az elhalt bőrborítást.

Becslésénél külön kell választani az egyedét ért károsítást, és innét lehet majd tovább lépni az állomány kárának elbírálása felé. Sebzés alatt mindig a kéreg és a hancs teljes, fatestig hatoló hiányát értjük. Az egyed kárának következő fokozatait különítjük el:

Gyenge, ha az 3 cm-nél kisebb átmérőjű palástsebekből áll.

Közepes, ha a hiányzó foltok átmérője 3—5 cm.

Erős, ha a sebfelület 5 cm-nél szélesebb, vagy eléri a palást 1/4-ét.

Az állományt ért kár megállapításához az erdőnevelési modelladatok segítségével tudjuk felhasználni az egyedi kárt a következők szerint:

Gyenge károsítottaságú az állomány, ha abban csak gyenge az egyedi kár, vagy a közepesen károsítottak csoportosan az 1 árt nem haladják meg, illetve ha az erősen károsítottakon kívül a többi fa biztosítja a törzskiválasztó gyéritések idejére előírt tőszámot. Területredukálási szorzója 20%.

Közepesen károsított az állomány, ha ott a sérülteknek legalább 50%-a közepes károsítottaságú vagy 1 árnál nagyobb csoportban vannak, vagy erősen károsítottak 30%-ban, és az erős kivételével a többi még biztosítja a növedékfokozó gyéritések idejére előírt tőszámot. Területredukálási szorzója 40%.

Erősen károsított az állomány, ha az erős egyedi kárral érintett törzseken kívül a többi nem biztosítja a véghasználatok idejére előírt tőszámot. Területredukálási szorzója 60%.

Teljes a kár, ha a sérült törzseket ki is kell termelni, és azután a visszamaradó állomány nevelővágással már nem helyrehozható.

A redukált terület az erdőrésztletre üzemtervben megállapított fatermőképességnek megfelelő növedék m³-éből számítható.

V. Töréskár tághálózatú ültetvényeken

Jellegzetesen előfordul nemesnyárasokban, fűzesekben, kertészeti kultúrákban, gyümölcsösökben. Agancsveréssel, rágással, taposással összetört növényzet marad a károsítás után. Az értékelést a növényzet további sorsa szerinti két csoportba vesszük:

— Ha a további károsítási veszély kiküszöbölhető, és az állomány visszavágással helyrehozható, úgy a kár az 50%-os redukált terület.

— Ha újraerdősítés válik szükségessé, a teljes területet írjuk le károsítottnak.

Befejezéséért szeretném az előbbiekhöz elmondani még azt, hogy a vadkár problémája az erdőgazdálkodási munkák intenzívebbé válásával egyre

csak élesedik. Különösen ott, ahol a vadállomány nagysága nincs összhangban környezetének vadtartó értékével. Ez utóbbi alatt természetesen nem csak táplálékkínálatot, hanem vadrejtő sűrűket, biztonságérzetet kielégítő erdőszervezetet is kell értenünk. Ha gondolatmenetünket úgy folytatjuk tovább, hogy a kérdésben szereplő két összetevő közül nem a konzumens, nem a vad az, amelynek tartása alapvető társadalmi és népgazdasági igényeket elégít ki, akkor belátjuk, hogy a környezeti feltételekhez kell alakítanunk, szabályoznunk a vadállományt.